

LOREDANA ANDRONACHE

**PERSONALITATE, VALORI, STIL DE VIAȚĂ ȘI
RELAȚII SOCIO - EDUCAȚIONALE LA ADOLESCENȚI
STRATEGII FORMATIVE**

CUPRINS

Cap. I Personalitate, valori, stiluri de viață și relații socioeducaționale la adolescenți	5
Fundamente teoretice	
1. Abordări conceptuale ale personalității	5
2. Teorii în abordarea axiologicului educațional	12
3. Relații ale valorilor cu trăsăturile de personalitate	22
4. Problematika stilurilor de viață.....	25
5. Stiluri de viață și relații interpersonale	29
6. Contextul relațional al dezvoltării personalității în adolescență.....	32
6.1. Adolescenții și familia	32
6.2. Adolescenții și mediul școlar	37
6.3. Relațiile adolescenților în cadrul grupurilor de egali.....	40
6.4. Adolescența și contextul general social	45
Cap. II Studii, cercetări și rezultate în domeniul personalității, valorilor, stilurilor de viață și relațiilor socioeducaționale ale adolescenților	47
1. Cercetări românești.....	49
1.1. Identitatea adolescentului de azi, studii și cercetări.....	49
1.2. Stima de sine, perspectiva cercetărilor cu privire la adolescenți	55
1.3. Studiul valorilor sociale în publicistica despre adolescență	56
1.4. Universul relațiilor adolescenților în contextul cercetărilor românești.....	64
2. Cercetări străine – context european	66
2.1. Studii privind stima de sine a adolescenților	66
2.2. Autonomia conduitei în concepție adolescentină.....	70
2.3. Spectrul valorilor adolescenților privind identitatea.....	81
2.4. Universul adolescenților, componente relaționale	91

Cap. III Designul cercetării empirice - personalitate, valori, stiluri de viață și relații socioeducaționale la adolescenți	99
1. Variabilele cercetării	99
2. Scopurile și obiectivele cercetării.....	100
3. Ipotezele cercetării	101
4. Eșantionul și caracteristicile sale.....	102
5. Metodologia cercetării.....	103
Cap. IV Prezentarea, interpretarea și analiza rezultatelor	115
1. Stima de sine a adolescenților incluși în programul ameliorativ	115
2. Maturitatea adolescenților la finalul programului de consiliere, semnificații și conotații	119
3. Proiectul de viață al adolescentului și imaginea maturității sale	125
4. Imaginea de sine a adolescenților cuprinși în program	128
5. Eul viitor al adolescenților.....	132
6. Comportamentele adaptative ale adolescenților	134
7. Asertivitatea participanților	141
8. Extraversia la adolescenți	147
Cap.V Ghid pentru formarea consilierilor școlari în activitatea cu adolescenții	153
1. Ce este un ghid și cui se adresează el?	153
2. Premise metodologice	153
3. Programul de consiliere	169
4. Resursele necesare realizării programului de consiliere	170
5. Eșalonarea pe etape a programului de consiliere.....	170
6. Beneficiarii programului de consiliere	171
7. Modalitățile de valorificare	171
8. Aspecte ale bunelor practici.....	171
Bibliografie	349
Anexe	365

Cap. I PERSONALITATE, VALORI, STIL DE VIAȚĂ ȘI RELAȚII SOCIOEDUCAȚIONALE LA ADOLESCENȚI.

FUNDAMENTE TEORETICE

1. Abordări conceptuale ale personalității

Ca realitate psihologică, personalitatea umană a suscitat interes dintotdeauna. De la apariția lor, oamenii au observat că sunt diferiți unii de alții, în ciuda faptului că au și unele elemente comune. Diferențele individuale erau considerate de oamenii societăților primitive și arhaice ca fiind normale, naturale, „în firea lucrurilor” fără să-și pună însă în mod expres problema explicării lor. Cu toate acestea „apariția conceptului modern de personalitate și studierea procesului de formare a personalității sunt fenomene foarte recente...mai noi chiar decât studiile despre cultură și societate” (Linton, R., 1968).

Personalitatea, ca abstracție psihologică extrem de complexă și cu determinări multiple, a fost definită din perspectiva mai multor orientări și teorii.

Teoria biologică explică personalitatea prin structura morfologică și funcțională a omului, cu accent pe experiența lui timpurie.

Teoria psihanalitică consideră că structura personalității este determinată de interacțiunea forțelor psihice interioare (a motivelor), cu condițiile mediului extern (Freud, S., 1980).

Teoria factorială explică personalitatea prin organizarea interioară și ierarhică a unor trăsături generale sau factori de temperament, motivaționali

și factori de al doilea ordin (extraversiune, introversiune, labilitate, anxietate – Cattel, R.B., 1950, Guilford, J.P., 1971).

Orientarea experimentalistă afirmă unicitatea fiecărei persoane, iar cea socioculturală explică personalitatea prin asimilarea experienței sociale și a culturii (Linton, R., 1968).

Teoria integrativ-dinamică a fost elaborată de G.W. Allport care considera personalitatea cu mai multe niveluri de integrare dinamică (nivelul reflexelor, al deprinderilor, al trăsăturilor personale și sinele, ca sistem unitar). *Personalitatea* – în concepția lui Allport, este *organizarea dinamică în cadrul individului a acelor sisteme psihofizice care determină gândirea și comportamentul său caracteristic* (Allport, G.W., 1981).

Alți autori definesc personalitatea în lumina teoriei învățării sau a teoriei sistemelor, interpretând-o din punct de vedere cibernetic.

Interpretată în lumina teoriei sistemelor, personalitatea umană poate fi și ea considerată ca un sistem supraordonat, cu autoorganizare și autoreglare, structurat pe trei niveluri integrate ierarhic:

a. *nivelul biologic (ens instinctualis)*, ființa instinctuală cu anumite trebuințe biologice, tendințe și pulsuni, denumit de S. Freud *sinele* (inconștientul).

b. *nivelul psihologic (ens cogitans)*, adică ființa care gândește (*eul*) conștientul, instanță de luptă și de protecție. Acest nivel se structurează pe cel biologic și sub influența mediului socio-cultural.

c. *nivelul social (ens socialis)* sau ființa social-morală, produs al socializării individului care controlează și reglează activitatea nivelului biologic și psihologic în raport de concepția despre lume, a modului propriu de apreciere a valorilor, de convingeri, interese și idealuri, de deprinderi și stiluri de viață (*supraeul*), ca cenzură socială.

La om, sistemul nervos central funcționează ca un sistem cibernetic, reglând comportamentul pe baza informațiilor din mediul extern și intern organismului. Informațiile sunt receptate de analizatori, prelucrate, interpretate și raportate la schemele comportamentale existente, la experiența anterioară, la stocul de programe de conduită al fiecărei persoane, la modalitățile de a gândi și acționa. Răspunsul dat (decizia) depinde și de stările persoanei: fizică, intelectuală, afectiv-motivațională, de nivelul dezvoltării intelectuale, de concepțiile și convingerile persoanei, de statutul și rolul ei social. *Răspunsurile organismului vor fi, deci, în funcție de relația foarte complexă dintre stimuli și personalitate întrucât comportamentul uman nu constă într-o simplă reacție față de semnalele din mediul exterior sau interior, ci este vorba de organizarea informațiilor, de o raportare a lor la întreaga stare a sistemului, la stocul de programe învățate de care dispune persoana. Reflectarea psihică se produce în cadrul interacțiunii subiectului cu lumea externă și îndeplinește o funcție vitală, de orientare și relaționare a ființei umane cu mediul ambiant. În acest mediu, persoana vine în contact nu numai cu obiectele, procesele și fenomenele de ordin fizic, ci și cu alte persoane asemenea ei, cu instituții și valori sociale. Comportamentul uman, reglat psihic, se desfășoară într-un câmp social în care individul ia drept „obiect” al reflectării și acțiunii sale alte persoane, iar acestea devin interlocutori și parteneri ai individului considerat, răspunzând la acțiunea lui.*

Relația copilului cu lumea, cu realitatea înconjurătoare nu este numai o relație cognitivă și/ sau praxiologică, ci și una preferențial-evaluativă, axiologică. Viața și activitatea noastră sunt călăuzite de anumite valori, de anumite principii generale, socialmente constituite și instituite pe care omul le asimilează în procesul socializării și al formării personalității sale.

Oamenii trăiesc într-o lume a valorilor, într-un univers axiologic, chiar dacă nu conștientizează întotdeauna acest lucru.

I. Neacșu consideră că teoriile personalității se pot clasifica din perspectiva educațională în cinci grupe (Neacșu, I., 1987):

În prima grupă ar putea fi incluse teorii de esență reductionistă (*ineiste, ambientaliste, freudiste*) a căror teză generală pornește de la ideea că totul este dat sau primit în personalitate, că aceasta n-ar fi decât fie o colecție de caracteristici sau proprietăți, fie numai un reflex al multiplelor influențe pe care le-ar exercita mediul exterior asupra subiectului.

O a doua grupă ar putea încorpora teoriile genetice, evolutive, a căror teză generală este exprimată în ideea conform căreia personalitatea reprezintă o structură în permanentă evoluție și organizare maturatională, o realitate în care persoana este și devine propria sa istorie (Wallon, H., 1937, Janet, P., 1935, Piaget, J., 1961, ș.a.).

Într-o a treia grupare sunt incluse teoriile structural-dinamice a căror teză fundamentală pornește de la ideea că structura personalității ar fi rezultatul unui proces global de individualizare și de funcționare a eului (Cattell, R.B., 1950, Maslow, A.H., 1970, Lerch, Ph., 1954, ș.a.).

A patra grupă de teorii, numite personalist-antropologice, au ca teză centrală ideea că personalitatea este o entitate fundamental umanistă, existențială și cu determinări de etică socială (Allport, G.W., 1981, Sartre, J.P., 1965, ș.a.).

A cincea grupă include teoriile integrativ-dinamice, substanțial materialiste, evolutive în esența lor, ce concep personalitatea ca fiind rezultanta interacțiunii a patru grupe de factori: biologici (ereditatea în speță), de mediu (M) (în special mediul sociocultural), educaționali (Ed) și însuși eul (Si). Într-o expresie sintetică, formula de sintetizare este

următoarea: $P = f(Er \times M \times Ed \times Si)$. Primii trei sunt factori constitutivi ai evoluției, ai istoriei vieții și de personalitate a fiecărui om, iar cel de-al patrulea intervine ca o calitate (sau entitate) a cărei intervenție este hotărâtoare după o anumită maturizare psihosocială a personalității.

Sunt variate modalități de definire a personalității. Sintetizând conceptual problematica acestui demers, au fost inventariate următoarele direcții principale:

- analiza personalității din perspectiva estimării eficienței sociale a acesteia, a atracției subiectului sau ca efect extern asupra altora;
- analiza personalității din perspectiva structurii ei interne, concepută ca sinteză sui-generis, ca totalitate de dispoziții, impulsuri, tendințe sau, mai expresiv spus, ca realitate intrinsecă, existențială;
- analiza personalității dintr-o perspectivă operațională în care esențiale vor fi nu atât structurile de tip intern, cât expresiile ei comportamentale la un moment dat;
- analiza factorială în care prioritară devine stabilirea relațiilor dintre trăsăturile fundamentale ale personalității;
- analiza structurală factorială (Eysenck, H.J., 1953), ca perspectivă ce accentuează latura organizării globale, ierarhizate și integrative, definatorii fiind: trăsăturile cardinale (absolut definatorii pentru comportamentul subiectului), un număr ceva mai mare de trăsături centrale (exprimate pregnant în conduită și prin care o și putem descrie), precum și un număr mult mai mare de trăsături secundare, latente, care exprimă aspecte mai puțin esențiale ale modului de a fi și acționa al subiectului.